

שבוע טוב

Číslo 57/5768

29 listopad 2007

Chanuka חנוכה

Večer v úterý 4. prosince zapálíme letos první chanukové světlo, a pak v každém ze sedmi následujících večerů budeme zapalovat postupně o jedno víc, až poslední 8. večer budou svítit všechna světla. Budeme tak plnit micvu připomínat a rozhlašovat zázraky, jež B-h vykonal pro Židy, tak jak to chachamim- rabinští učenci přikázali. Chanuka, stejně jako Purim, jsou svátky přikázané nikoli Tórou, ale rabínským ustanovením.

Události, vedoucí k zázrakům, jež si dnes připomínáme, se udály ve 2. st. př. o. l. Když se říše Alexandra Velikého rozpadla do několika částí, vládli na území Erec jisrael Ptolemaiovcí a po nich Seleukovci. Řecká kultura se však intenzivně šířila kolonizací a docházelo k rychlé helenizaci domácích obyvatel. Židé se učili řecky už z praktických důvodů, kvůli lepší obživě, společenskému zakotvení. Řecká gymnasia se stala přístupná i neřeckým obyvatelům, a vzdělání Židé našli často i zalíbení v řecké kultuře, přeložili do řečtiny Písmo, byli nakloněni přijmout do svého učení některé impulsy řeckého myšlení.

Pořečťování vyvolalo ovšem i opačné tendence, s důrazem na uchování čistoty tradice. Mezi oběma radikálními vrstvami byla velká většina převážně zbožných Židů, kteří chtěli žít v klidu a míru třeba i pod řeckou nadvládou, pokud budou moci svobodně zachovávat příkazy židovství. Možnost rozumného klidného soužití vzala za své aktivním reformním hnutím, jehož příslušníci pocházeli většinou z judejské vládnoucí vrstvy a jež chtělo helenizaci urychlit- jedinci byli vedeni rozličnými důvody, od idealistické snahy „zdokonalit“ judaismus až po ekonomické a ryze pragmatické důvody.

Když se r. 175 př. o. l. stal vládcem Antiochos IV. Epifanés, veden stejným cílem- urychlit helenizaci- postupně dosadil pořečťence do úřadu velekněze, na úpatí Chrámové hory bylo vybudováno gymnasion, peníze odváděné Chrámu se neužívaly na oběti, ale na profánní věci a války. Byl vydán dekret, jímž byl Mošeho zákon nahrazen řeckým zákonem, studium Tóry bylo trestáno smrtí. V Chrámu byla postavena Diova socha, Židé nuceni násilně k obětování nekošer zvířat, trestání za obřízku svých synů, docházelo k mnoha krutostem. Pokus prosadit „reformu“ shora- skoncovat s oběťmi v Chrámu a lpěním na tradici a Tóře- však nezískal obecnou podporu, naopak odpůrcům se povedlo transformovat náboženský spor na odpor protiokupační a protikoloniální. V čele

odporu, jež přerostl do války, stanul kněžský rod Chasmonoevců, Matitjahu a jeho pět synů, vedených Judou zvaným Makabejský. Během let 166-164 př. o. l. vyhnali Řeky z okolí Jeruzaléma, vytlačili reformisty, vyčistili a znovu zasvětili Chrám.

Z mnoha památných dnů, jež chachamim ustavili k připomínce a díkůvzdání za vítězné boje (např. den, kdy byl poražen velký oddíl řeckého vojska, den, kdy byl Antiochos nucen zastavit obléhání Jeruzaléma, protože dostal špatné zprávy o dalších povstáních proti němu v jiné části říše, když byla dobyta pevnost Akra, když se začalo opět soudit podle zákonů Tóry...) a jež ztratily svůj význam po zničení 2. Chrámu, přežil právě jen svátek Chanuka, začínající 25. kislevu.

Vedle zázraku s jedinou neporušenou lahvičkou rituálně čistého oleje, nalezenou ve zpusťšeném Chrámu (byl to vlastně dvojí zázrak: že zůstala neporušená- neboť řečtí vojáci jinak všechny zlomyslně rozbili či znečistili -a že se našla, neboť byla zavalena suti). Nejznámější z chanukových zázraků je, že malé množství oleje z této lahvičky, normálně dostačující na jediný den, hořelo v lampách chrámové menory celých sedm dnů, než byl připraven nový rituálně čistý olej. Ale zázraky byla i vítězství nad početnějšími, lépe vycvičenými i organizovanými vojsky.

V l. 152-142 př. o. l. proto Seleukovci upustili od násilné helenizace Židů, uznali velekněze z rodu Chašmonaim a de facto uznali nezávislost Judeje. Politické zisky sice postupem doby vyprchaly, 2. Chrám byl nakonec zničen a k šíření řecké kultury, zabrzděnému politicko-vojenskými střety, docházelo i nadále, přesto však mělo vítězství Makabejců velký význam pro budoucnost. Rozšířilo se židovské osídlení, do země se stěhovali Židé, Erec jisrael se opět stala duchovním a národním centrem Židů, množily se domy studia a došlo k velkému rozvoji Ústní Tóry; to se stalo později zdrojem síly k uchování živé víry a věrnosti Tóře, díky tomu Židé po dlouhá staletí zvládali bez hlubšího oslabení obtíž galutu.

V traktátu Kidušin se říká „studium Tóry je zásadní, neboť vede ke skutkům“. Poctivé studium Tóry proniká do nitra a pozvedá duchovní roviny člověka. Řekové dobře chápali význam toraického učení a domnívali se, že zákazem studia zbaví Židy vnímavosti k spiritualitě.

Tak zapalování chanukových světel není jen plněním micvy, ale symbolem smyslu Ústní Tóry, jež objasňuje psanou Tóru- člověk je schopen pochopit a plnit psaný

Zákon jen s B-ží pomocí. Světla chanukije jsou i symbolem jednoty- a nutnosti jednoty- židovského národa, jednotlivá světla se slévají dohromady v jedinou planoucí pochodň, jež vydává silné světlo.

K základnímu splnění micvy stačí, aby jeden člověk, obvykle hlava rodiny, zapaloval za celou domácnost; lépe však je, když každý člen domácnosti zapaluje za sebe. V tom případě nutno dbát, aby se jednotlivé svícny nepřekrývaly navzájem, ale každý byl dobře viditelný sám o sobě.

Ježto zázraky Chanuky se mají veřejně rozhlášovat, staví se svícen na dobře viditelné místo- k domovnímu vchodu, do okna. Rabíni také stanovili, že svícen má být umístěn v určité výšce od země- výš než 3 šířky dlaně (asi 24 cm), ale ne víc než 10 šířek dlaně (cca 80 cm). Uváděli také, že micva není splněna, je-li chanukije výš než 20 amot (asi 10 m) od země, neboť světla v této výšce nejsou již dost zřetelná běžnému pohledu očí. Rb.M.Feinstein však dovoluje, aby se ve výškových domech dávaly chanukije do oken, třebaže jsou okna výš než 10 m nad zemí- světla v oknech jsou dobře viditelná z okolních domů.

K zapálení je vhodný každý olej či svíce, jež hoří čistým plamenem, Rema však poznamenává, že nejlépe se micva splní olejem olivovým, neboť s ním se udál chanukový zázrak.

Nutno také myslet předem na to, zda svíce či množství oleje zaručují, aby světla po zapálení vydržela hořet nejméně půl hodiny. Poté je možno světla zhasit, není nutné nechávat je úplně vyhořet. Je třeba také zaručit, aby světla předčasně nezhasla, tj. nestavět je do průvanu, zabezpečit před větrem, náhlými pohyby apod.

Světla by měla být ve stejné rovině, ne jedno výš než druhé.

Pokud je svícen umístěn u vchodu, staví se na opačnou stranu než je mezuzá, tak bude náš příbytek „obklopen micvami“.

Zapaluje se zvláštní svíci- šamesem (sluhou), která je jen k tomu, nepočítá se do světél chanuky a na svícnu stojí vydělena- buď výš nebo před ostatními. Lze zapalovat i zápalkou. Nezapalujeme jedno chanukové světlo od druhého.

Současné rabínské autority se shodují, že micvu nelze splnit elektrickými světly; mezi různými důvody rozhoduje hlavně to, že chanuková světla se mají podobat světlům chrámové menory.

Pokud někdo zapálí jeden večer světla v hliněném svícnu (tj. keramika, kamenina...), považuje se svícen další večer již za odpudivý= nevhodný k zapálení. Nejlépe je mít kovový svícen.

Na to, jak zapalovat chanuková světla, existuje více názorů. V našich končinách je vžité první večer zapálit světlo zcela napravo, každý další večer se přidává jedno světlo zleva, nově přidané se zapálí jako první a pak se postupuje doprava

Zapálení chanukije v synagoze (v současnosti se také vžilo např. v Praze zapalovat velkou chanukiji na veřejném prostranství) nezprošťuje povinnosti zapálit světla doma.

V pátek se zapalují chanuková světla před zapálením šabatových svící, ale mělo by to být po odříkání minchy a nutno předem zabezpečit takové množství oleje nebo takové svíce, které vydrží hořet aspoň půl hodiny po objevení hvězd. V sobotu večer se chanuková světla zapalují po havdalah.

Zapaluje se po objevení hvězd na obloze (a po odříkání večerní modlitby). Není-li to možné hned tehdy, lze kdykoli večer. Je dobré, když se shromáždí celá rodina, jako ke slavnostní chvíli. První večer se říká tři požeňání- Lehadlik ner šel chanuka- (Jenž nám přikázal) zapalovat světlo chanuky, Šeasa nisim- Za zázraky, Šehechejanu- Jenž nám dal dožít se.

Od objevení hvězd- tj. od začátku doby příslušné k zapalování- až do vlastního zapálení by se neměla vykonávat žádná práce. Je zakázáno mít užitek z chanukových světél, tj. číst při nich, šít, vařit atd. Podle tradice také ženy při hořících světlech odpočívají od práce: na připomínku toho, že ženy byly v době řecké nadvlády vystaveny krutostem, a také žena přispěla k vítězství nad řeckým vojskem, jak čteme v 2. Mak (krásná vdova Jehudit zdánlivě vyslyšela vojevůdcovu žádost o schůzku. Nabídla mu těžký sýr, po němž vojevůdce dostal žízeň a když se opil tak, že usnul, usekla mu hlavu. Díky chaosu v řeckém vojsku pak si Židé lépe poradili s jinak mnohem početnějším, lépe organizovaným a vycvičeným nepřítelem).

V rodině s dětmi vypráví rodiče dětem o zázracích, jež B-h vykonal pro Židy.

Celých osm dní svátku chanuka se při ranní modlitbě říká celý Halel, ve Šmone esre vsuvka Al hanisim. Vsuvka je rovněž v Birkat hamazon- požeňání po jídle.

Chanukové zázraky připomínají i typická jídla, např. jídla připravená na oleji- bramborové placky, palačinky s tvarohem, různá mléčná jídla a sýry.

Ve výkladu k paraši je vzpomenua hra s káčou- drejdem. Na stěnách drejdlu jsou hebrejská písmena nun, gimel, he, šin, začáteční písmena věty Nes gadol haja šam- Velký zázrak se tam stal.

Výklad k sidře Vaješev (Geneze 37,1 – 40,23)

V této paraše jakoby se vše obracelo k horšímu. Jakoby bratrům nestačilo zničit Šchem, ještě prodali Josefa do otroctví a uvrhli tím svého otce na 22 let do zármutku; a k tomu má Jehuda nevědomky pohlavní styk se svou dřívější snachou Támar. Midraš Berešit Raba to

shrnuje: bratři se zabývali prodejem Josefa, Josefa zaměstnával zármutek nad odloučením od otce, Reuven truchlil nad svým pochybením a Jakov nad ztrátou Josefa, Jehuda spal s Tamar. A HaKadoš Baruch Hu- Svatý, buďž požeňán, dal vzniknout světlu mesiáše; jenně řídil

všechny události s ohledem na budoucí velkolepé završení dějin.

Podobá se to chanukové hračce- dreidlu (káče), která se shora roztočí, aby vířila; podobá se to i samotným událostem, jež si připomínáme o Chanuce. I Matitjahu byl „vržen“ do protireckého odboje- když viděl, jak Žid obětuje nečisté zvíře na pohanském oltáři, rozzuřilo ho to natolik, že zabil Žida i řeckého vojáka, a odboj se postupně rozrostl ve války, završené zázraky, jež si dodnes připomínáme o svátku Chanuka. Nejdříve se události shůry roztočily, pak přišla reakce dole. Tak i Josefovi bratři se domnívali, že jsou ochránci židovského poslání (když zbaví rodinu domnělého ohrožitele- Josefa), ale nevědomky tak- podle B-žího plánu- připravili cestu pro Josefův vzestup i pro pozdější vývoj, mířící až ke konečnému vykoupení.

Paraša začíná slovy „Vaješev jakov- Jakov se usadil“. Raši vykládá slovo vaješev tak, že Jakov toužil žít v klidu a pokoji. Domníval se, že zakusil v životě dost těžkých zkoušek a trápení a dostatečně očistěn- 20 let práce pro Lavana, náročný střet s Esavem, únos dcery Díny, synové Šimon a Levi násilně zničili Šchem, milovaná žena Rachel zemřela mladá. Po všech krutých zkušenostech Jakov toužil po tom, oddat se duchovním věcem v klidu a pokoji. A právě nyní dochází ke ztrátě Josefa. Raši komentuje: „Spravedlivý touží přebývat v pokoji a klidu. Ale HKBH- Svatý, budiž požehnan, říká: Což spravedlivým nestačí, že je pro ně olam haba- svět, který přijde? Podstatou olam haze- tohoto (pozemského) světa jsou obtíže a trápení.“

Tóra říká, že když bratři viděli, že Josef je milován nejvíce ze všech bratrů, nenáviděli ho tak, že mu nemohli ani říci „šalom“- pokoj (s tebou). Obvykle je slovo šalom psáno šin-lamed-vav-mem. V tomto verši (Gn 37:4) je však psáno bez vav. Podle tradice je to klíč k pochopení. Raši komentuje: „Z toho se učíme, že je máme i chválit- za to, že mluví stejně jak cítí v srdci“, tj. jsou ve svém postoji konzistentní a aspoň nic nepředstírají. Baal HaTurim interpretuje chybějící vav odlišně: „šalom s chybějícím vav má numerickou hodnotu 400, protože jejich jednání přivedlo 400 let útlaku“.

Ale proč je náznak dlouhotrvajícího exilu právě na tomto místě Tóry? Odpověď zní: achdut= jednota. Achdut vyjadřuje zásady, důležité pro setrvání židovského národa v Erec jisrael, např. „každý Žid je ručitelem svého bližního Žida“ nebo „jako jeden člověk s jedním srdcem“. Nenávist, žárlivost jsou city, jež v té či oné podobě zakouší každý člověk a jež se velmi obtížně zvládají. Svatost Erec jisrael je po nějaký čas snáší, ale když tyto city rozloží jednotu národa, země se očistí tím, že národ vyvrhne - přijde exil.

V životě je důležité umět diskutovat, dokonce i přit se o podstatné otázky bez nenávisti k protivníkovi. Jedna věc je nenávidět špatnost a nenávidět jedince, kteří jsou ztělesněním zla- to je micva. Ale nenávidět tápající lidi jen proto, že obhajují hodnoty protikladné našim, je tragická chyba a základ bezdůvodné nenávisti. Naše předky přivedla do čtyřsetletého

egyptského útisku. Můžeme vyznávat Tóru a její pravdu a být ochotni položit za ni život; a můžeme také vyznávat ahavat jisrael- lásku k bližním Židům a nacházet propojení mezi obojím.

Velký význam v dějové linii paraši mají sny. Josefovy sny zvrátily nenávist bratrů v žárlivost, která způsobila, že prodali Josefa do otroctví. Traktát Berachot říká, že sen se splní až po jeho výkladu, jinými slovy je jako „nepřečtený dopis“- možnost, jež se stane až když je slovy interpretována. Josef své bratry neobtěžoval výkladem svých snů, byli to bratři, kdo z nich vyčetli kralování Josefa. Ukazuje nám to, jak mylné chápání věci zkresluje naši perspektivu. Bratři neprodali Josefa z nízkých pohnutek, byli upřímně přesvědčeni, že Josef se svou marnivostí a neprozíravou sebestřednou řečí je hrozbou pro budoucí poslání rodu. Z tohoto pohledu pak viděli chybně i smysl Josefových snů i jeho vlastností. Proto pak Josefa nepoznali, když stáli před ním jako před místokrálem Egypta. Tak i naše mylné chápání a snad i naše utajené touhy způsobují, že si chybně interpretujeme svět kolem nás i události, utvářející náš život, že chybně posuzujeme lidi a ignorujeme B-ží poselství, jimiž nám B-h chce pomoci.

Ale přehlízíme-li B-ží Prozřetelnost, stáváme se „obětí“, jako Jehuda v příběhu s Tamar. Tóra říká, že když Jehuda ztratil ženu, truchlil pro ni. Již dříve ztratil dva ze svých tří synů, oba po sňatku s Tamar a proto z obavy, že by po sňatku s ní zemřel i poslední syn, posílá Tamar k otci, pod záminkou „než syn dospěje“. To bylo špatně a Tamar si to uvědomovala, byla však přesvědčena, že má být součástí židovského poslání a čekala jen, až ji B-h zavolá. Tak jí jednoho dne Jehuda zkrížil cestu. Podle midraše se to stalo zásahem B-žím, neboť Jehuda své stádo původně nechťel hnát tím směrem, ale na cestě se objevil anděl, který jej nasměroval k Tamar, která se tvářila jako prodejná žena, aby připoutala Jehudovu pozornost.

Ale jak mohla vědět, že tato lest bude úspěšná a proč jednala takovým „pokoutním“ způsobem? Nevěděla, jen věřila, že jestli B-h chce, aby měla nějakou roli v Jehudově životě a obecně v židovském poslání, stačí, když bude ve správnou chvíli na správném místě a zbytek zařídí B-h. Rozpoznala B-ží Prozřetelnost v tom, co se stalo, proto trpělivě čekala, neodhalila původce svého těhotenství ani na pokraj smrti. A Jehuda uznal B-ží zásah, přiznal se veřejně k otcovství i k chybě a očistil Tamar. Byl to první krok jeho tšuvy za to, že nerozpoznal B-ží Prozřetelnost v Josefovi a rozhodl, že má být prodán do otroctví.

Tóra říká, že Josef byl hozen do studny, která byla prázdná, nebyla v ní voda. Tento citát překvapivě najdeme v části traktátu Šabat, pojednávající o Chanuce a hned poté následuje halacha, že umístíme-li chanukový svícen výš než 20 amot (asi 10 m), nebude splněna micva, protože to, co je tak vysoko, nevidí oči dost zřetelně. Jaká souvislost je mezi Josefem ve studni a chanukovou halachou?

Josefovi bratři nepochopili, že Josef přežil ve studni zázrakem, neboť v ní sice nebyla voda, ale plno jedovatých hadů a štírů, ukrytých ve stěnách. Kdyby si toho bratři povšimli, rozpoznali by zázrak, přehodnotili by svůj

úsudek o Josefovi a neprodali by ho do otroctví. Ale oni to přehlédli.

Chanuka je svátek, který nám říká: jen málo je toho, co vidíme na povrchu. Zapalováním chanukových svítel se přihlašujeme k úkolu nahlédnout pod povrch- myšlenek, lidí, událostí, najít jejich skrytou podstatu, hledat jejich věrohodnost či klamnost. Chanuka nám říká: Zbystřete svůj vnitřní zrak! Dokud nepřijde mesiáš, musíme B-ží pravdu hledat a nacházet zvědavou a čistou myslí.

Možná proto jsou v Talmudu oba výroky vedle sebe. Jakoby nám říkaly, že co vidíme na povrchu, nemusí odpovídat tomu, co je uvnitř. Bratři viděli nezralého jinocha Josefa, neviděli jeho silnou duši a velký potenciál- viděli olivy, ale olej v nich neviděli. Josef byl mimo jejich zorné pole, tak jako chanukije, umístěná výš než 10 m.

Žijeme ve zmateném světě, zahlcuje nás množství informací a vrší se nám v mysli mnoho těch, jež jsou bezvýznamné a dokonce klamné. Nic není důležitější než třídit je rozumem, prosit to množství údajů a hledat v něm pravdivé jádro. Tím aktuálnější je dnes pro nás přírůbek Josefa a chanukového svícnu.

Když byl Josef prodán, putoval do Egypta s jišmaelitskou karavanou, naloženou kořením, vonnými mastmi a olejem. Raši cituje midraš, kde se říká: „Proč Tóra uvádí, co vezla karavana? Aby nám sdělila, že spravedliví jsou odměněni.“ Obvyklým nákladem arabských karavan byl asfalt a nafta, tedy zapáchající náklad; Josef však byl cadik- spravedlivý, vůně koření zpříjemnila obtížnou cestu, neztěžovala ji ještě zápachem.

Když je Josef otrokem u faraonova hodnostáře Potífara, brzy si získá přízeň a stává se správcem jeho domu; a když se v důsledku křivého obvinění Potífarovy manželky dostane do vězení, i tady si získá vážnost velitele vězení a později i důvěru dvou spoluvězňů, jimž vyloží pravdivě jejich sny- pekař je oběšen a číšník povolán zpět do úřadu. V příští paraši bude Josef vysvobozen z vězení, aby vyložil sny faraónovy, což bude začátek jeho strmého vzestupu.

Galerie rabínských autorit

Celý minulý rok jsme zveřejňovali poznámky k jednotlivým týdenním čtením z Tóry- výběr z komentářů významných rabínských učenců různých dob. Nyní bychom vám chtěli přiblížit některé tyto osobnosti, s jejichž jmény jste se v poznámkách setkávali. Mnohdy se- vedle jejich myšlenek a díla- poučíme i z jejich života, plného útrap a krutých ran.

Poučíme se o síle vůle, pevnosti charakteru, odvaze, ale získáme mnohem působivější obraz židovských dějin než pročitáním obecných historických pojednání.

RAMBAM- Moše ben Maimon (Maimun), **Maimonides**, 1135- 1204

Rabínská autorita, kodifikátor, filosof, lékař, nejvýznamnější postava post-talmudické doby a jedna z nejvýznamnějších osobností judaismu vůbec.

Narodil se ve španělské Cordobě. Jeho otec Maimon byl cordobský dajan a významný učenec, žák Josefa ibn

Migaš, pokračovatel rodinné tradice: „syn učeného Josefa, syna dajana Jicchaka, syna dajana Josefa, syna dajana Obadji, syna rabiho Solomona, syna Obadji“. Tradice sahá až k rabimu Jehudovi ha- Nási. Je zaznamenán i přesný čas Maimonidova narození „v předvečer Pesachu (14. nisanu), což byl šabat, hodinu a dvacet minut po poledni, roku 4895 od Stvoření“.

Cordoba podlehla Almohadům 1148; v důsledku náboženské persekce pak Maimon i s rodinou opustil

Cordubu a příštích 8-9 let putují z místa na místo, ve Španělsku a možná v Provinci, až se 1160 usadili ve Fezu. Dobu bloudění popsal Maimonides jako období, kdy „má mysl byla trápena B-hem danými exily, cestováním po zemi a rozjitřená bouřemi na moři“, avšak právě v tomto období byl položen základ k jeho obsáhlému a rozmanitému vědění i k jeho literární práci. 1158 začal psát Siraj, svůj významný komentář k Mišně a v témže roce napsal na žádost svého přítele krátké pojednání o židovském kalendáři Maamar ha-Ibur, pojednání o logice Milot Higajon a dokončil psané poznámky pro komentář k traktátům Talmud Bavli.

Podle muslimských autorit rodina někdy v l. 1150- 1160 formálně konvertovala na islám, Saadja ibn Danan však uvádí, že muslimové to tvrdí o mnoha židovských učencích. Tak či tak, od r.1160 byl Maimon, oba synové Moše a David i dcera ve Fezu. Almohadský panovník Abd al-Mumin v pozdějším věku poněkud změnil svůj postoj k Židům a byl shovívavější k těm, kteří žili v centrální části jeho říše, v Maroku. To byl zřejmě důvod, proč se Maimon i s rodinou 1159-60 usadil v marockém Fezu. Žil tam rb.Juda ha-Kohen ibn Susan, slavný ve Španělsku pro svou učenost i zbožnost. Tehdy pětadvacetiletý Moše u něj

studoval. Mnoho Židů té doby navenek přijalo islám a měli proto výčitky svědomí; pro ně napsal Maimon svůj Igeret ha-Nechama (dopis útěchy), uváděje, že kdo říká židovské modlitby byt' i v nejkratší formě a koná dobré skutky, zůstává Židem. Zatím jeho syn Moše pracoval na komentáři k Mišně a pokračoval ve všeobecném studiu, zejména medicíny; ve svých lékařských spisech často popisuje znalosti a zkušenosti, získané mezi muslimy v severní Africe. Napsal také svůj Igeret haŠemad (dopis o nucené konverzi), často nazývaný Igeret Kiduš haŠem- dopis posvěcení B-žihó jména. Tvrdě kritizuje ty, kdo odsuzují nucené konvertity, „samozvaní mudrci, kteří nikdy nezakusili, co zkusilo tolik židovských obcí při pronásledování“, ale uzavírá, že pokud je Žid v nějaké zemi nucen k porušení B-žihó zákona, má se ze země vystěhovat: „Neměl by zůstat v říši onoho krále, měl by zůstat ve svém domě, dokud se nevystěhuje...v žádném případě by neměl zůstat tam, kde je nucen ke konverzi; kdo zůstává na takovém místě, znesvěcuje B-ží jméno a je skoro stejně špatný jako zatvrzelý hříšník; a těm, kdo klamou sami sebe řkouce, že zůstanou, dokud nepřijde mesiáš do Magrebu a nepřivede je do Jeruzaléma, říkám, že nevím, jak je očistí od jejich poskvrnění konverzí“.

Mišne Tora

Maimon a jeho synové se zachovali podle toho, stejně jako mnoho dalších Židů. Odešli z almoahdské říše 1165; Saadja ibn Danan uvádí, že k tomu přispělo mučednictví Judy ibn Susan, který byv vyzván, aby opustil své náboženství, zvolil raději smrt. Rabi Maimon a jeho

rodina se usadili v Akre. Den svého odjezdu i den, kdy byla jejich loď zachráněna z bouře, ustavili jako

rodinný půst a svůj příchod do Erec jisrael jako rodinný svátek.

V Akre zůstali několik měsíců a navázali tu blízké přátelství s dajanem Jafetem ben Ali, s nímž pak podnikli cestu po svaté zemi a navštívili Jeruzalém, o němž Moše uvádí „vstoupil jsem na místo Svatého domu a modlil se tu ve čtvrtek 6. marchešvanu“. Navštívili také jeskyni Machpela v Chebronu; i oba tyto dny ustavili jako rodinné svátky. Celá rodina pak opustila Erec jisrael a odplula do Egypta, kde se po krátkém pobytu v Alexandrii usadila v Káhíře, ve Fostatu (Staré město)

Někdy v té době zemřel Maimon, buď v Erec jisrael nebo v Egyptě. V Alexandrii byla v té době „vně města“ aristotelská akademie, kam „přicházejí lidé z celého světa, aby tu studovali moudrost filosofa Aristotela“. Není jisté, co bylo důvodem přesídlení do Káhiry; nepochybně je, že Mamonidův vliv byl rozhodující při zničení dosud převládajícího vlivu karaitů, v Káhíře, kteří byli početnější a bohatší než stoupenci rabínského judaismu.

Osm let žil Maimonides bez starostí o obživu; podporován svým bratrem Davidem, který obchodoval s drahými kameny, mohl se věnovat jen svým spisům a náročným, avšak čestným povinnostem náboženského i světského vůdce fostatské židovské obce. Siraj, komentář k Mišně, dokončil Maimonides r. 1168 a hned dalšího roku utrpěl krutou ztrátu, když jeho bratr David během pracovní cesty utonul v Indickém oceánu a zanechal po sobě ženu s dvěma dětmi. S ním zmizelo nejen rodinné jmění, ale i peníze dalších lidí. Maimonides nesl ztrátu velmi těžce, celý rok byl zcela zlomený. Pak si musel hledat prostředky k obživě. Odmítl žít ze znalostí Tóry – „lépe je vydělat si drachmu jako tkadlec, krejčí nebo tesař, než záviset na vůli exilarchů“ (tj. být placeným rabínem), napsal v dopise Josefu ibn Šamunovi. Rozhodl se využít k obživě svých lékařských znalostí.

Jeho profesní věhlas nepřišel hned, až po r. 1185, kdy byl jmenován jedním z lékařů al-Fadila, Saladinova vezíra, jenž byl po Saladinově odjezdu ze země 1174 faktickým vládcem Egypta. Podle pověsti vyhledal jeho lékařský um i král Richard Lví srdce.

Kolem r. 1177 byl uznán za oficiální hlavu fostatské židovské obce. To byla neplodnější léta jeho života. Jeho první žena zemřela mladá, v Egyptě se znovu oženil, vzal si sestru jednoho z vladařových tajemníků, Ibn Almaliho, jenž se sám oženil s jedinou Maimonidovou sestrou. Svého jediného syna Avrahama sám učil. Otcovskou lásku měl i k svému žáku Josefu ibn Šamunovi, pro něhož napsal svého Průvodce zmatených (More Nevuchim). V tomto období, kdy vykonával náročnou lékařskou praxi, zabýval se záležitostmi židovské obce, pěstoval rozsáhlé písemné styky se všemi částmi světa, kde žili Židé, také napsal dvě monumentální díla- Mišne Tora (dokončil 1180) a Průvodce zmatených (1190).

Často je citován jeho dopis Samueli b.Judovi ibn Tibon, v němž popisuje své denní povinnosti: „Bydlím ve Fostatu a sultán sídlí v Káhíře; obě místa jsou od sebe vzdálena dva šabatové limity. Mé povinnosti u sultána jsou velmi těžké, mám povinnost navštívit ho každý den brzy ráno a když je indisponován on, některé z jeho dětí či některá ze souložnic v harému, nesmím odjet z Káhiry, nýbrž musím zůstat většinu dne v paláci. Často se také stává, že

onemocní některý z královských úředníků a musím pečovat o jejich uzdravení. Tedy obvykle odjíždím do Káhiry brzy ráno a nestane-li se nic neobvyklého, vracím se až po poledni. To už skoro umírám hladu... Doma najdu předpokoj plný lidí, Židů i pohanů, vznešených i obyčejných, soudců i zřizenců, přátel i nepřátel- všichni čekají na můj návrat.

Odsedlám zvíře, umyju si ruce, zajdu k pacientům a poprosím je, aby počkali, než sním malé občerstvení, jediné jídlo za 24 hodin. Pak se věnuji pacientům a předepisují recepty a rady na jejich potíže. Pacienti chodí až do večera a někdy dokonce, ujišťuji vás se vši vážností, až do dvou hodin v noci. Hovořím s nimi a předpisuji a skoro padám únavou; a když přijde noc, jsem tak vyčerpaný, že sotva mluvím.

V důsledku toho nemůže se mnou nikdo mluvit soukromě, leda o šabat. V ten den za mnou přichází celá obec, nebo aspoň většina členů, po ranní bohoslužbě, kdy jim dávám pokyny na celý týden; společně něco málo studujeme až do poledne, kdy odejdou. Někteří se vrátí a čtou se mnou po minše až do večerní bohoslužby. Tak trávím šabat.“

Nutno říci něco o jeho veřejných dopisech. Arabský vládce Jemenu, jenž na rozdíl od egyptských sunitských sultánů byl šiita, zavedl náboženské persekuce a židé mohli volit jen mezi konverzí k islámu a smrtí. Mnozí podlehlí a navíc se mezi nimi objevil pseudo-mesiáš, který v událostech spatřoval tmu před svítáním a ohlašoval příchod mesiášské doby. Jemenští Židé se v zoufalství obrátili na Maimonida, a ten jim- asi 1172- odpověděl dopisem Igeret tejman. Adresoval jej rb. Jakobu b. Netanelovi al Fajumi, s prosbou, aby se kopie rozeslaly do každé obce v Jemenu. Dopis je záměrně psán tak, „aby jej mohli snadno číst muži, ženy i děti“. Říká v něm, že rafinovaný nátlak křesťanství a islámu, jež hlásají nové zjevení, je nebezpečnější než meč i svody helénismu. Pokud jde o pseudo-mesiáše, je to pošetilec a nutno ho odmítnout; tyto věci byly poslány na Židy, aby je zkoušely.

Z vděčnosti za poselství naděje i za praktickou pomoc- neboť Maimonides využil svého vlivu u dvora a dosáhl zmírnění daní pro jemenské Židy- zavedli Židé v Jemenu do kadiše modlitbu za „život našeho učitele Mošeho b. Maimona“.

Výjimečná pocta, zpravidla vyhrazená jen exilarchům, souvisela nepřímou s třetím veřejným dopisem, Maamar Tchijat ha-Metim (O vzkříšení, 1191). Tento dopis napsal Maimonides s velkým přemáháním. Byla to jeho odpověď na výpady, které mířily proti němu po zveřejnění Mišne Tora- že ve svém díle popírá či vynechává princip vzkříšení osob, což byl základní princip víry. Maimonides rozhořčeně protestuje, že to zařadil do svých Třinácti článků. Nebylo to napadání ze závidlivosti, vždyť úzkostlivé dotazy docházely právě ze zemí, v nichž byl Maimonides nejvíce obdivován, z Jemenu a Provence; pro ně napsal dopis.

Jaké byly okolnosti tohoto Maimonidova dopisu? Někteří nespokojení Židé z Jemenu napsali Samuelu b. Alimu, vlivnému učenému gaonovi v Bagdadu, který se ve své odpovědi sice vyjádřil o Maimonidovi s

úctou, ale jeho názory důrazně odmítl. Je zjevné, že ráznost jeho odpovědi souvisela se Samuelovou touhou uplatnit v Egyptě svou autoritu gaona, již –jak se domníval- chce uzurpovat Maimonides. Na druhé straně Maimonides měl exilarchu Samuela z linie Jošii b. Zakaj ve větší úctě, než gaona Samuela b. Aliho. Vztahy mezi Maimonidem a gaonem byly tedy napjaté, i když nikdy nesklouzly do otevřeného nepřátelství. Maimonidův bývalý žák Josef ibn Šamun poslal Maimonidovi z Bagdadu opis Samuelovy odpovědi a Maimonides cítil nutnost reagovat. Maamar Tchijat ha-Metim vyjadřuje víru v tuto doktrínu.

Maimonides ve své funkci představeného fostatské židovské obce podnikl různé kroky proti dosud převládajícím karaitům, takže v Káhiře získali převahu stoupenci rabínského judaismu. Na jedné straně Maimonides zdůrazňoval, že se na karaity musí pohlížet jako na Židy, se všemi průvodními právy; mohou být navštěvováni, jejich mrtví pohřbíváni, jejich děti obřezány, jejich víno je dovoleno; nebyli však započítáni do minjanu. Člověk se má obzvlášť vyhýbat tomu, navštěvovat je o jejich svátcích, jež se nekryjí s termíny stanovenými rabínským kalendářem. Jednou ze sporných otázek byl jejich názor na ponoření nidy- podle karaitů stačí běžná koupel. Tento názor se rozšířil i mezi rabanity a Maimonides znovu nastolil rabínskou tradici v této věci. V pozdějším věku byl ke karaitům shovívavější. Maimonides zavedl různé změny v liturgii, zejména zrušil opakování amidy kvůli dekoru.

Přes zdravotní potíže byl dále činný jako představený židovské obce i jako dvorní lékař. Intenzivně dopisoval s provensálskými učiteli, v některých případech se stírá hranice mezi dopisem a responsem; jeho korespondence je z velké části zachována. Jeho dopisy jsou energické a osobní, nacházejí cestu k mysli i srdci; pisatelova osobnost se v nich jeví úplně jinak než v jeho stěžejních dílech- není to ten asketický rezervovaný intelektuál, povznesený nad lidské vášně a pocity.

Maimonides zemřel 13. prosince 1204. V celém židovském světě byl vyhlášen veřejný smutek; v Jeruzalémě byl veřejný půst. Pohřben je v Tiberiadě, jeho hrob je stále navštěvován poutníky.

Vliv a dílo:

Maimonides ovlivnil budoucí vývoj judaismu jako žádný jiný duchovní vůdce Židů post- talmudické doby. Přes silnou opozici, s níž se setkaly jeho filosofické názory, bylo mnoho z jeho názorů- ve své době velmi radikálních- nakonec přijato, pravděpodobně pro jeho jedinečný věhlas talmudisty a kodifikátora. Např. nyní obecně uznávaná myšlenka netělesnosti B-ha nebyla do jeho doby akceptována a byla jen osamocným názorem malé skupiny myslitelů a filosofů. C. Tchernowitz (Toledot ha-Poskim, 1946) dokonce tvrdí, že kdyby nebylo Maimonida, judaismus by se rozpadl na různé frakce a sekty, jeho je zásluha za sjednocení halachické i filosofické.

Maimonides je pokládán za maximálního racionalistu. Ve své **Mišne Tora** se striktně omezuje na kodifikaci židovského práva, téměř úplně vylučuje svůj osobní názor. Tam, kde dává přednost svému náhledu a nenachází pro něj oporu žádné talmudické autority, píše opatrně „jeví se mi“.

Ze svých lékařských znalostí např. věděl, že některé ze zvířecích vad, považované v talmudické době za závažné, takové nejsou a naopak jiné, pokládáné tehdy za bezvýznamné, jsou závažné; přesto se přiklání k přijetí talmudického názoru. Mezi několika výjimkami je zejména jeho výpad proti čarodějnictví a magii. Když podal jejich podrobný talmudický popis i zákony proti těmto praktikám, dodává: „Všechny tyto a podobné věci jsou jen podvod a lež...nehodí se pro Židy, kteří jsou inteligentní a moudří, aby se jimi dali nalákat či uvěřili v jejich účinnost...kdo věří, že jsou pravdivé, i když je Tóra zakazuje, patří do kategorie bláznů a nevědomců, je na úrovni nevypělých žen a dětí“. Ve svém pojednání o kalendáři v Mišne Tora tvrdí důrazně, že člověk by měl využít práci, jež napsali nežidovští astronomové. V závěru Hilchot Tmura obhajuje pátrání po důvodech biblických příkazů.

V **Průvodci zmatených** si nechává více svobody; hlavní rozdíl mezi oběma díly je však v jejich rozdílném účelu a cíli: Mišne Tora byla určena věřícímu Židovi, jehož netrápí protimluvy zjeveného zákona a soudobé filosofie, a cílem je říci mu, jak se má chovat, aby žil podle zákona, jak si to sám přeje. Průvodce- jak název napovídá- byl určen tomu, jehož víra je oslabena filosofickými doktrínami a cílem je říci mu, proč by se měl přidržet tradičního judaismu.

V obou dílech se Maimonides jeví jako střízlivý muž rozumu, ve svých dopisech ukazuje vřelé srdce, otevřeně k utrpení svého národa a vyjadřuje v nich lásku i nepřátelství. Působí skoro šok, když čteme v jeho dopise Jafetu b.Alimu (kde ho informuje o smrti bratra Davida) výtku, že od něho nedostal kondolenci k úmrtí otce (který zemřel před 11 lety) a ačkoliv jich dostal nepočítaně z celého světa, opakuje svou výtku dvakrát! V dopise napsaném 8 let po bratrově smrti píše: „Stále truchlím a není útěchy...Když narazím na jeho rukopis nebo některou z jeho knih, srdce mi usedá a mé hoře znovu procitne“. V dopise svému žáku Obadjovi Proselytovi otvírá své srdce: „Když nevidím jiný způsob, jak sdělit prokázanou pravdu, než potěšit jednoho inteligentního člověka a vydráždit deset tisíc hlupáků, obracím se k tomu jednomu a nevšímám si odsuzování většiny“. Na druhé straně je Maimonides až jedovatý v odmítání písní a hudby: „písně a hudba jsou zakázané, i když nejsou provázeny slovy, není žádný rozdíl, nasloucháme-li písním či hrané hudbě a melodiím beze slov; všechno, co vede k obveselování a emocím, je zakázáno...kdo poslouchá hloupé písně s hudebním doprovodem, proviní se třemi prohřešky: že poslouchal hlouposti, že poslouchal píseň a že poslouchal hudební doprovod. A pokud se písně zpívají u pití, má čtvrtý hřích a ještě pátý, zpívá-li žena.“ Gaonské prameny dovolují zpívat jen liturgické zpěvy. I přes to byl Maimonides proti vkládání pijutim do modliteb, a pokud na tom nevědomci trvají a je jich většina, ať se pijutim říkají před Šma.

Mišne Tora je jediné Maimonidovo dílo, jež napsal v hebrejštině. V odpovědi Josefu b.Gabirovi, který ho žádal, aby směl přeložit dílo do arabštiny, říká Maimonides, že by se tím ztratil specifický charakter

díla, ale že by si přál, aby jeho arabsky psaná díla byla přeložena do hebrejštiny.

Mišne Tora je vzorem logického přístupu, každá kapitola, každý odstavec jdou v přirozeném sledu. Ještě obdivuhodnější je fakt, že v jeho dřívějších pracech lze jasně objevit zárodky dalších děl, takže vskutku možno říci, že když psal svá díla, měl celý systém i sled myšlenek již úplně zformulován v mysli.

Halachista:

Maimonidova halachická činnost začala už v mládí komentářem k některým traktátům Talmudu; z nich se zachovaly jen fragmenty.

Ve svém **komentáři k Mišně** vysvětluje běžnému čtenáři smysl Mišny; z mišnaických a jiných tanaitických textů a příslušných pasáží Gemary, roztroušených v Talmudu, vyvozuje Maimonides základní principy diskutovaných věcí. V některých případech vykládá Mišnu odlišně od Gemary. Dlužno říci, že i ve svých raných komentářích je Maimonides také kodifikátor, tato jeho role se pak plně rozvinula v Sefer ha-Micvot a Mišne Tora.

Zvláštní význam mají **obsáhlé úvody ke komentářům**. Úvod k jeho komentáři k řádu Zeraim je vlastně úvod k Ústní Tóře a její historii od Mošeho do doby Maimonida; úvod k Avot, známý pod názvem Šmona Prakim- Osm kapitol je filosoficko-etické pojednání, v němž autor sldájuje etiku Aristotelovu s rabínským učením. V úvodu k Mišně Sanhedrin, začínající slovy „Celý Izrael má podíl na světě, který přijde“, zabývá se Maimonides základními principy judaismu, jak je zformuloval ve Třinácti článcích víry. Zvlášť rozsáhlý je úvod k obtížnému řádu Tohorot, v němž Maimonides shrnuje vše, co bylo v talmudické literatuře řečeno o rituální čistotě a nečistotě.

Kritické vydání Maimonidových **responsí** (A.Freimann 1934, J.Blau 1957-61) dovoluje ocenit jeho úlohu v životě židovských obcí v Egyptě a sousedních zemích. Počet responsí, psaných podle jazyka tazatele v hebrejštině nebo arabštině, je 464. Ne všechna jsou datována, ale je zjištěno, že Maimonides je psal od 1167 až do doby krátce před smrtí. Mezi tazateli jsou význační učenci, např. rb. Anatoli a rb. Mešulam, dajanim z Alexandrie, Jonatan ha-Kohen z Lunelu či Samuel b.Ali, gaon z Bagdadu. Z responsí lze vystopovat narůstající napětí mezi gaonem a Maimonidem v otázce cestování po rozbouřeném moři o šabatu, jež Samuel b.Ali zakazuje a Maimonides dovoluje.

Přes hořkou zkušenost z mládí nebyl Maimonides naladěn anti-muslimsky, vždy se zdráhal označovat muslimy za modláře. Ani rituální praktiky spojené s kamenem kaaba v Mekce nezměnily nic na jeho názoru, že islám má monoteistický charakter. Pozornost zaslouží responsum Obadjovi Proselytovi, který se Maimonida ptal, zda smí jako konvertita říkat v modlitbách a požehnáních výrazy „Náš B-h a B-h našich otců“, „Jenž si nás vyvolil“, „Ten, který vykonal zázraky pro naše předky“ atd. Maimonidovo responsum má vedle halachické ceny i hlubokou lidskost, s níž radí osamělému proselytovi, aby říkal všechny modlitby tak jako rodilý Žid a že nesmí považovat sebe za podřadnějšího oproti jiným Židům.

Sefer ha-Micvot napsal Maimonides proto, že považoval všechny dosavadní výčty 613 micvot za neuspokojivé. Podal tedy vlastní výčet 248 příkazů a 365 zákazů. V úvodu k dílu vytyčil 14 zásad, jimiž se řídil při identifikaci a výčtu. Ostře kritizoval Halachot Gdolot, výčet rb.Chefece i výčty pajtanim. Jeho kritika vyvolala neméně ostré odezvy, zejména později od Nachmanida, horlivého obhájce „starých“ a Daniela ha-Bavli, žáka Samuela b.Aliho, který sepsal své námítky formou otázek a poslal je Maimonidovu synu Abrahamovi, který na ně také odpověděl.

Sefer ha-Micvot však byla všeobecně přijata a na její obranu vzniklo mnoho spisů, nehledě na obecné práce k 613 micvot podle Maimonidova dělení. Sefer ha-Micvot, psaná v arabštině, byla několikrát přeložena do hebrejštiny. Za standardní text se přijímá překlad Moše b.Tibona, v kritickém vydání H.Hellera (1946).

Sefer ha-Micvot byla však jen úvodem k **Mišne Tora**, na niž Maimonides pracoval následujících 10 let. Účel díla vysvětluje v úvodu takto: „Naše doba je plná výkyvů a všichni pocítují tlak těžkých časů. Nejmoudřejší z našich moudrých zmizeli; vědění našich opatrných mužů je skryto. Komentáře geonim, jejich kompilace zákonů a responsa, jimiž chtěli věci objasnit, jsou v naší době obtížně srozumitelné, takže jen několik málo jedinců jim plně porozumí. A totéž platí i pro samotný Talmud Bavli i Jerušalmi, i pro Sifru, Sifre a Tosefta; k jejich pochopení je třeba otevřené mysli, moudrého ducha a velmi mnoho studia, pak se z nich člověk naučí správnému rozlišení, co je zakázáno a co dovoleno, i další zákony Tóry. Z těchto důvodů rozhodl jsem se já, Moše, syn Maimona Sfarada a spoléhaje na pomoc B-ha, budiž požehnan, studoval jsem usilovně všechna tato díla, s úmyslem shrnout poznatky v nich obsažené jasně a srozumitelně, tak aby všichni mohli systematicky poznat celý Ústní zákon, bez citování nejasností a řešení rozdílných názorů...ale vyjádřit je jasně a přesvědčivě, jak se jeví od dob Mošeho do současnosti, aby všechna ustanovení byla dostupná mladým i starým...“

Maimonides si dal za úkol utřídit systematicky celou halachickou talmudickou a post-talmudickou literaturu, jak to nikdo před ním neudělal. Mišne Tora je rozdělena do 14 knih, z nichž každá představuje jinou kategorii židovského právního systému. (V hebrejštině 14= jad, proto se dílu také říká Jad-ha Chazaka- Silná ruka)

Přesto, že Průvodce zmatených byl napsán až po dokončení Mišne Tora, včlenil Maimonides mnoho z jeho filosofických a vědeckých prvků do ryze halachické Mišne Tora: V 1. knize je úplný systém metafyzický, ve 3. knize astronomické výpočty pro počítání kalendáře, 14.kniha se zabývá ideou mesiáše a prokázáním nesprávnosti principů křesťanství a islámu. Tyto odbočky, jež přísně vzato nejsou halachické, ale spíše etické a filosofické, se v halachických dílech Maimonidových vyskytují často.

Mišne Tora je psána krásnou, průzračnou hebrejštinou, jaká se v halachické literatuře nevyskytuje od doby, kdy Jehuda ha-Nási sestavil

Mišnu. Mišne Tora ovlivnila jazyk pozdějších kodexů, včetně Šulchan Aruch.

Architektonicky budovaná struktura, krása formy i logické uspořádání Mišne Tora byl kulturní a historický počín, nemající obdoby v židovském právním systému. Učený svět byl ohromen. Kritické ohlasy na Mišne Tora vycházely hlavně z obavy, že studenti se odvrátí od studia Talmudu a komentářů, jež jsou zdrojem dynamické halachické tvořivosti. Nejpřísněji dílo kritizoval Abraham b.David z Posquières, starší současník Maimonidův, jenž se mu pravděpodobně vyrovnal v talmudických znalostech: „(Maimonides) chtěl zdokonalit, ale nezdokonalil, protože opustil cestu všech autorů, kteří byli před ním. Oni vždy uváděli doklady pro svá tvrzení, citovali příslušné autority. To bylo velmi užitečné, protože někdy soudce něco zakáže či dovolí na základě důkazu nějaké autority, ale kdyby věděl, že existovala ještě větší autorita, vykládající zákon odlišně, mohl by své rozhodnutí změnit...nevím, proč bych měl odmítat tradici či doložené názory kvůli kompendiu tohoto autora. Jestliže se někdo liší v názoru a je větší než já, dobře; ale jestli jsem já větší než on, proč bych měl měnit názor? Navíc jsou věci, v nichž se geonim liší a autor vybral názor jednoho...Proč bych měl spoléhat na jeho volbu?“

Námítky nebyly vedeny osobní animozitou, jak prohlašovali někteří učenci v období haskaly. Ještě v 19. st. se staly námítky proti Mišne Tora předmětem sporu mezi N. Krochmalem, S.D.Luzzattem a dalšími.

Maimonides odpověděl na námítky Abrahama b.Davida řadou dopisů: jeho záměrem nebylo odradit od studia Talmudu a halachot Alfasiho, naopak, se svými žáky je sám studoval. Lituje, že vynechal své prameny a doufá, že to napraví v dodatku. Nikdy to neuskutečnil, avšak prakticky každý komentář napsaný k Mišne Tora se snaží nalézt jeho prameny- komentářů bylo napsáno více než 300 a jejich počet stále roste. Mišne Tora se nestala definitivním zákoníkem, jak doufal autor. Stala se něčím víc- významným zdrojem halachické tvořivosti srovnatelným jen se samotným Talmudem.

Je zajímavé, že žádná halachická autorita se nestala předmětem zájmu tolika současných židovských učenců jako Maimonides. Mnoho představitelů vědecké školy a učenců haskaly, včetně vůdců reformního judaismu, mělo tendenci orientovat se anti-halachicky. To oslabilo, ne-li přímo odvrátilo od intenzivního studia halachy jako takové a ti, kteří se halachou zabývali, např. A.Geiger, N.Bruell, J.H.Schorr aj. byli vedeni předsudky a zaujatostí proti tradici. Posedlost současných učenců Maimonidem jako halachistou vede k systematickému studiu.

Filosof:

Maimonides byl nejvýznamnější židovský filosof období středověku a jeho **Průvodce zmatených** nejdůležitějším filosofickým dílem pocházejícím z pera Žida. Arabský originál Dalalat al-Harin byl dokončen kolem r.1200 a krátce nato dvakrát přeložen do hebrejštiny jako **More Nevuchim** (Samuel b.Tibon-1204, Juda al-Charizi- o něco později)

V Průvodci je nejvíce zastoupen Maimonidův vlastní postoj, ale jeho filosofické a teologické názory najdeme i

v jeho dalších spisech; nejvýznamnější jsou tři pojednání k Mišně, první kniha Mišne Tora, Sefer ha-Mada, pojednávající o B-hu a jeho vlastnostech, andělech, uspořádání vesmíru, o prorocích, etice, pokání, svobodné vůli, prozřetelnosti, budoucím životě a poslední část Mišne Tora, Hilchot Melachim, jež se zabývá mesiášem a mesiášskou dobou.

Svým filosofickým názorem byl Maimonides aristotelcián. Postavil středověkou židovskou filosofii na pevný aristotelický základ, ale jeho politická filosofie byla -v souladu se soudobým aristotelismem- platónská. Ve svých dílech Maimonides jen zřídka cituje své prameny, ale v dopise Samuelu ibn Tibonovi jmenuje autory, kteří jsou mu blízcí: radí mu studovat díla Aristotela, s pomocí helénistických komentátorů Themistia a Alexandra z Afrodisiady, a Averroese. Zdá se však, že Averroesovy komentáře se k Maimonidovi dostaly příliš pozdě, než aby nějak ovlivnily jeho Průvodce. Velmi si cení díla muslimských filosofů al-Farabího, zejména jeho logiky, a Avempace (ibn Baja); také díla Avicenny (ibn Sína), ale ta klade níž než díla al-Farabího. Z židovských filosofů zmiňuje jen Jicchaka Israeliho, s jehož názory nesouhlasí a Josefa ibn Cadika, kterého chválí pro jeho učenost, dodává však, že zná jen člověka, ne jeho dílo. Farabí, Avempace a Averroes vykládají Aristotela racionalisticky, Maimonides zřejmě dával přednost jejich výkladu před Avicennou, orientovaným více teologicky.

Maimonides přizpůsobil a rozvíjel učení aristotelciánů podle svých vlastních názorů, ale zatímco muslimští filosofové psali komentáře shrnující Aristotelovy názory a samostatná filosofická pojednání, žádné Maimonidovo dílo není ryze filosofické, s výjimkou Pojednání o logice. Byl přesvědčen, že je dostatek filosofické literatury, on sám se věnoval specifickým otázkám, zejména vzájemnému vztahu filosofie a náboženství.

Základní Maimonidův přístup je v rozdělení lidí na intelektuální elitu, jež užívající svůj rozum je schopna pochopit průkazné argumenty, a na masy (včetně učenců, kteří studují pouze náboženský zákon), jež užívající představitosti, pochopí přesvědčivé argumenty. Ve světle tohoto rozdělení lze i Maimonidova díla rozdělit: Průvodce zmatených je primárně určen intelektuální elitě, ostatní práce masám.

Maimonides identifikuje maase berešit a maase merkava – každé jinak- s fyzikou a metafyzikou. Podle Mišny však člověk nesmí maase berešit vyučovat dvě osoby a maase merkava ani jednu, pokud sama není schopna pochopit. Maimonides toto kodifikuje jako halachu a v komentáři k Mišně zákaz zdůvodňuje tím, že studium abstraktních věcí vede člověka, který není schopen je pochopit, k pochybnostem o víře a ke skepsi.

Zákaz veřejně vyučovat maase berešit a maase merkava vyvolává otázku: Jak mohl Maimonides vůbec napsat svého Průvodce, když psát o něčem je totéž jako učit to veřejně? Maimonides to řešil tím, že

adresoval knihu svému žáku, Josefu ben Juda ibn Šamun, který po studiu u něho odešel do Bagdadu- formálně je tedy Průvodce soukromá promluva k jednomu žáku. Maimonides ve svém věnování také uvádí, že Josef již nabyt jistých filosofických znalostí a je schopen samostatně užívat rozumu. Splňuje tedy podmínky studia esoterických nauk.

Maimonides si však byl dobře vědom, že Průvodce budou číst i další osoby a poradil si ještě jinak: stejně jako muslimští filosofové píšící o esoterických věcech, napsal své dílo nejasně, hádankovitě: pojednává o stejné věci v různých pasážích, vyjadřoval se o ní protichůdně. Popsal tuto metodu v úvodu k Průvodci, kde hovoří o sedmi možných typech rozporů v literárních dílech a výslovně říká, že použil dva z nich. Ponechává se vnímavosti čtenáře, aby objevil Maimonidův skutečný názor na danou věc. Hádankovitý charakter Průvodce klade velké nároky na středověké i současné komentátory.

Maimonides napsal svého **Průvodce** pro ty, kdo jsou pevní v náboženské víře i v jejím praktikování, ale po studiu filosofie jsou mateni antropomorfními a antropopatickými výrazy Písma. Maimonides prokazuje, že tyto výrazy mají vedle doslovného i duchovní význam a k B-hu se vztahuje tento druhý. Vysvětluje také nejasná biblická podobenství. Průvodce se tedy zabývá filosofickou interpretací Písma, neboli Maimonidovými slovy „naukou Zákona v jejím pravém smyslu“ a „tajemstvími Zákona“.

Prvním filosofickým pojmem je B-h a „**obraz B-ha- celem elohim**“. Maimonides uvádí: někteří se domnívají, že ježto byl člověk stvořen v obrazu B-žím, plyne z toho, že B-h má tělo jako člověk. Výraz celem odkazuje však vždy k duchovní kvalitě, k podstatě, „obraz B-ha“ v člověku je tedy podstata člověka- jeho rozum, nikoli fyzická podoba.

Dále si všímá **B-žích vlastností**. Písmo popisuje B-ha mnoha vlastnostmi, také však říká, že B-h je jeden. Ale jestliže je jeden, jak to, že je mu dáváno takové množství označení? Středověcí filosofové tvrdí, že vlastnosti věcí jsou dvojího druhu: nezbytné a nahodilé. Vlastnosti nezbytné jsou úzce spojeny s podstatou, např. bytí, život. Nahodilé vlastnosti jsou na podstatě nezávislé a mohou se měnit, aniž se změní podstata, např. hněv, milosrdenství. Středověcí filosofové se liší v názoru na vlastnosti nezbytné: někteří tvrdí, že tyto vlastnosti jsou implicitně obsaženy v podstatě a tedy nepředstavují mnohost. Druzí tvrdí, že tyto vlastnosti podávají novou informaci a tedy představují mnohost. Tento druhý názor zastával Avicenna, který tvrdil, že nezbytné vlastnosti, zvláště bytí, jsou něco navíc k podstatě. V této věci Maimonides přijímá jeho názor a dochází k závěru, že vlastnosti nahodilé, vztahující se k B-hu, se musí interpretovat jako vlastnosti akce, tj. říká-li se o B-hu, že je milosrdný, znamená to, že B-h jedná milosrdně. Vlastnosti nezbytné se musí vykládat jako negace, tj. říká-li se o B-hu, že existuje, znamená to, že není neexistující.

Už před Maimonidem předložili islámští a židovští kalamští filosofové argumenty pro existenci, jedinnost a netělesnost B-ha i pro Stvoření. Maimonides je shrnuje a vyvrací. Tvrdí, že jsou to sice legitimní filosofické otázky, ale pokud jde o existenci, jedinnost a netělesnost B-ha,

opírají se filosofové spíše o představy než o rozum a neřeší je správně. Pokud jde o Stvoření, říká, že prokázat stvoření či věčnost světa je mimo dosah lidské mysli. Maimonides pak předkládá vlastní důkazy.

K prokázání **existence B-ha** užívá Maimonides čtyř důkazů, běžných v té době: pohybu, složení prvků, nezbytnosti a nahodilosti, možnosti a skutečnosti (kausalita). Např. první důkaz uvádí Maimonides poznámkou, že pod měsíčním vlivem jsou věci ve světě v neustálém pohybu a mění se. Tento pohyb je způsoben pohybem nebeských sfér, jenž končí pohybem nejvyšší nebeské sféry, který způsobuje hybatel, nerozhýbaný jiným hybatelem, tj. První Hybatel- poslední článek v řetězu příčin, způsobujících pohyb. Maimonides uvádí příklad: Skulinou prochází průvan a kucpání skuliny se použije kámen, který postrčíme holí. Hůl pohnula kamenem, holí pohnula ruka, rukou pohnuly svaly a šlachy atd. lidského těla. Ale nutno vzít v úvahu i průvan, který byl vlastním důvodem, proč jsme pohnuli kamenem: pohyb vzduchu je způsoben pohybem nejnižší nebeské sféry a tento pohyb vyvolá pohyb dalších sfér, až řetěz prvků hýbajících a hýbaných dospěje do nejvyšší nebeské sféry, která je uvedena do pohybu principem, který způsobuje pohyb, ale sám se nepohne. To je První Hybatel- B-h.

Poté se Maimonides zaměřuje na povahu Prvního Hybatele. Jsou 4 možnosti: buď První Hybatel existuje odděleně od sféry, a pak je buď tělesný nebo netělesný, anebo existuje uvnitř sféry, a pak je buď (rovnoměrně) rozdělený nebo nedělitelný. Lze prokázat, že První Hybatel neexistuje ani uvnitř sféry, což vylučuje poslední dvě možnosti, ani odděleně od ní jako tělo. Musí tedy platit, že existuje odděleně od sféry a je netělesný. Nemohou být dva netělesní hybatelé. Tím je stanoveno, že První Hybatel existuje, je netělesný a je jeden.

Dále se Maimonides zaměřuje na **Stvoření**. Vyjmenovává tři teorie o původu světa: podle Tóry byl svět stvořen z ničeho; podle Platóna B-h stvořil svět z dřívě existující matérie a podle Aristotela je svět věčný. Maimonides demonstruje, že aristotelské důkazy věčnosti světa nejsou skutečné důkazy, analýzou Aristotelových textů se snaží dokázat, že ani sám Aristoteles své důkazy nepovažoval za prokazatelné, alechtěl jimi říci jen to, že věčnost světa je uvěřitelnější než stvoření. Maimonides sám je toho názoru, že lze nabídnout uvěřitelné argumenty jak pro stvoření, tak pro věčnost světa a z toho plyne, že prokazatelnost té či oné možnosti je nad hranicemi lidského rozumu; lidská mysl může uvést jen více či méně pravděpodobné argumenty pro jednu či druhou možnost. Avšak při zkoumání těchto argumentů se ukazuje, že přesvědčivější jsou ty pro stvoření a z toho důvodu přijímá Maimonides učení, že svět byl stvořen z ničeho. Dalším důvodem je, že to říká Tóra.

Maimonidova odvaha je patrná z jeho tvrzení, že kdyby byla věčnost světa filosoficky prokázána, neváhal by podle toho vykládat Písmo, jako neváhal vyložit obrazně antropomorfismy v Písmu. Uvádí

rovněž, že princip stvoření je nejdůležitější hned po B-ží jedinství, ježto vysvětluje možnost zázraků a podobných jevů.

Jestliže svět byl stvořen, je možné, že někdy v budoucnu opět zanikne? Odpovídá záporně a dodává, že nezničitelnost světa uvádí i Písmo.

V úvodu k Průvodci se Maimonides dotýká povahy **proctví** a připodobňuje ji k intelektuálnímu prozření. Ve 2.kpt. Průvodce uvádí tři teorie, jak dochází k proctví: podle neučeního věřícího rozhoduje B-h o tom, koho si zvolí jako proroka; podle filosofů dojde k proctví, když přirozené schopnosti člověka, zejména jeho intelekt, dosáhnou vysoké úrovně vytríbenosti; a podle Písma je to rozvojem přirozených schopností člověka a v závislosti na B-hu, Jenž může člověku zabránit v proctví.

Proctví definuje Maimonides jako emanace od B-ha prostřednictvím činného intelektu, závislé na intelektuálních schopnostech člověka a na jeho představitosti. V souladu s islámskými aristotelovci, zvláště al-Farabím, představuje Maimonides proroka jako státníka, který přináší zákon svému lidu a nabádá k jeho dodržování. Toto pojetí proroka- politika vychází z Platónovy Republiky, z představy filosofa- krále, jenž ustaví ideální stát a spravuje ho. Podle Maimonida je základním úkolem všech proroků kromě Mošeho napomínat lidi, aby se přidržovali Zákona Mošeho; k tomu je nutné, aby proroci užívali obrazného vyjadřování a přirovnání, jež jsou přístupné představitosti mas. Maimonides charakterizuje tři typy osobnosti: filosof, využívající jen intelektu, obyčejný politik, užívající jen představitosti a prorok, využívající obojího.

V Průvodci se Maimonides zmiňuje o **proroku Mošem** jen letmo, ale v halachických spisech o něm mluví obšírně: Moše se natolik odlišuje od všech ostatních proroků, že má s nimi společné jen označení „prorok“. Odlišuje se čtverým způsobem- ostatní proroci obdrželi proctví ve snu či vytržení, kdežto Moše v bdělém stavu; ostatní proroci dostali proctví v alegorické podobě, kdežto Moše přímo; ostatní byli naplněni bázní, když měli obdržet proctví, ale Moše nikoli; ostatní dostávali proctví nečekaně, kdežto Moše, když si to přál. Moše se liší i v tom, že předal národu dokonalý Zákon, který požaduje od člověka nejen mravní dokonalost, ale také intelektuální.

Ve třetí části Průvodce Maimonides filosoficky vyložil maase merkava a pak se obrací k pojmům zla a prozřetelnosti. Přijímá neoplatónskou doktrínu, že **zlo** není samostatný princip, ale spíše chybění či nepřítomnost dobra. Musel přijmout toto pojetí, protože přijetím zla jako nezávislého principu by popřel jedinství a všemohoucnost B-ha. Existují tři druhy zla: přírodní- např. povodně či zemětřesení, jež člověk nemůže ovlivnit, sociální- např. války, a zlo v člověku- jež člověk může ovládnout náležitým vycvičením. Maimonides se staví proti těm, kdo tvrdí, že svět je ve své podstatě zlý a říká, že pohlížíme- li se na svět z širšího úhlu než přes vlastní soužení a bolest, zjistíme, že svět jako celek je dobrý, nikoli zlý.

Když Maimonides mluví o **B-ží prozřetelnosti**, rozlišuje mezi obecnou prozřetelností, jež se vztahuje k přírodním zákonům, a individuální, vztahující se k jednotlivci. Uvádí čtyři teorie prozřetelnosti, které odmítá: Epikurovu, která říká, že vše, co se stane ve světě, je věci

náhody; Aristotelovu, jež tvrdí, že existuje pouze obecná prozřetelnost, nikoli individuální; teorii islámských ašaritů, jež říká, že B-ží vůle řídí vše, tj. individuální prozřetelnost zahrnující veškeré bytosti živé i neživé; a mutacilitskou, jež uznává individuální prozřetelnost, zahrnující zvířata, ale ne neživé objekty.

Poté se zaměřuje na prozřetelnost z hlediska těch, kteří se přidržují Tóry. Ti přijímají svobodnou vůli člověka a B-ží spravedlnost. K tomu přidali geonim (Maimonides má na mysli pravděpodobně Saadju) princip jisurin šel ahava- trápení z lásky, tj. B-h může vložit utrpení na spravedlivého, aby ho pak mohl odměnit. Maimonides princip odmítá, každá bolest a soužení je trest za dřívější hříchy.

Nakonec Maimonides podává výklad **Mošeho zákona a jeho micvot**. Vychází ze své filosofie člověka, jak ji shrnuje v Šmona Prakim: člověk je složen z těla a duše, zvláště intelektu. Duše je jedna a má pět základních schopností: živnou, smyslovou, obrazivou, touhy a racionální. Schopnost touhy a racionální mají význam pro dobrý život, pro štěstí na zemi i v budoucím světě. Člověk dosáhne štěstí zdokonalováním morálních vlastností, ovládnutím svých tužeb a rozvojem intelektových schopností. Zatímco ve svých halachických spisech Maimonides zastává morálku střední cesty, v Průvodci se přiklání k asketičtějšímu životu a zejména radí k ovládnutí sexuální touhy.

Maimonides pojednává o micvot. Dělí je – jako Saadja- na racionální, k nimž by lidská mysl došla i bez zjevení, např. zákaz krádeže a vraždy; a na zjevené, jež nejsou přístupné rozumovým důvodům, např. příkaz modlitby a zachovávání svátků. Všechny micvot jsou plodem B-ží moudrosti, některé jsou však lehce pochopitelné (mišpatim) a jiné jen stěží (chukim), ty jsou dány, protože si je B-h přeje.

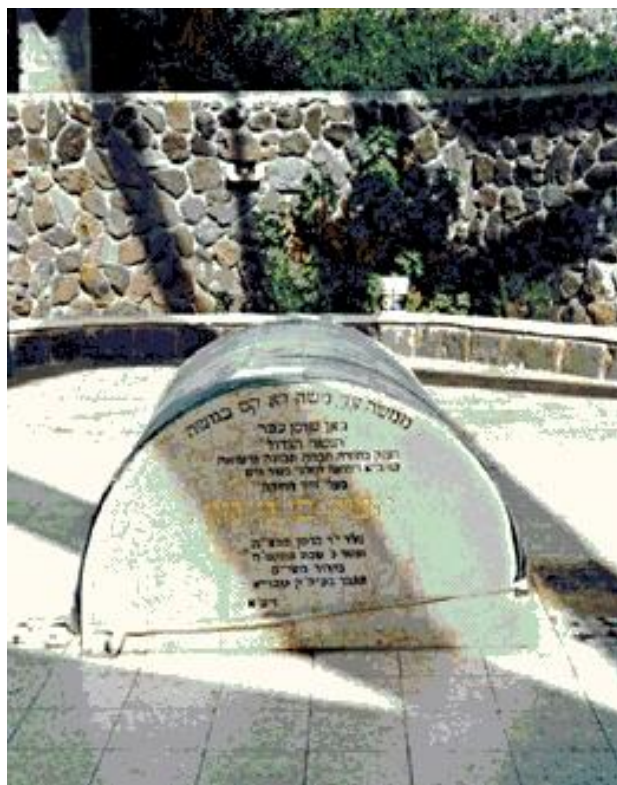
Zákon má dvojitý účel: blaho duše (intelektu) a blaho těla; prvního se dosáhne opravdovou vírou, druhého sociální a osobní mravností. Víru člověk přijímá podle svých rozumových schopností. Jsou věci, jež musí přijmout každý bez ohledu na intelektuální schopnosti- např. existence B-ha, Jeho jedinnost a netělesnost. Průměrní lidé přijímají Zákon jen s očekáváním odměny a trestu, pro filosofy toto není nutné, zachovávají Zákon, protože je správné zachovávat jej..

Obtížnější je vyložit rituální zákony Tóry. Maimonides mnoho z nich vysvětluje jako reakce na pohanské praktiky, např. toraický zákaz nošení oděvu ze směsi vlny a lnu zdůvodňuje tím, že pohanští kněží měli povinnost nosit takové oděvy. Některé zákony pokládá Maimonides za ústupek dobovým okolnostem, např. zákony o obětech- bylo nereálné požadovat po Izraelitech vyšetřích z Egypta bohoslužbu bez zvířecích obětí. Proto Tóra sice nařídila oběti, ale omezila dobu a místo jejich přinášení a dovolila je vykonávat pouze kněžím.

Eschatologie je v Průvodci zmíněna jen letmo, v jiných spisech však o ní Maimonides pojednává širě. V souladu s tradičním židovským učením zabývá se mesiášem a mesiášskou dobou, vzkříšením mrtvých a

olam haba. Mesiáš je pozemský král, potomek Davidova rodu, přivede Židy zpět do jejich země, ale zejména přinese mír a pokoj světu, když nastolí plné zachování B-žích příkazů. Mesiáš zemře stářím, ale po něm nastoupí jeho syn a pak jeho syn atd. V mesiášské době nebudou žádná kataklyzmata, svět půjde svým přírodním řádem. Mrtví budou vzkříšeni, duše se znovu spojí s tělem, i když později znovu zemřou. V Maimonidově pojetí bude mít olam haba jen intelekt, ne tělo, a ve světě, který přijde se bude intelekt zabývat rozvažováním o B-hu.

Maimonidův důraz na intelekt se odráží v jeho formulování **Třinácti článků víry**. Zamýšlel je jako prostředek k rozvíjení intelektu mas, aby jim tak umožnil mít podíl na olam haba, nebo chtěl, aby si masy byly vědomy intelektuálních přístupů a filosofové tak mohli bezpečně žít mezi nimi? V komentářích k Maimonidovi najdeme obojí výklad.

Maimonidova tumba

Maimonidův Průvodce hluboce ovlivnil směřování středověké židovské filosofie. Vznikaly početné komentáře k dílu, některé zůstaly nepublikované; čtyři z nich se však často editují spolu s textem knihy: Profiat Duran, Šem Tov ben Josef ibn Šem Tov, Ašer Crescas, Jicchak Abrabanel. Také komentář Josefa Kaspiho, Moše Narboniho, Samuela ibn Tibona (filosofický glosář k Průvodci)

Průvodce měl i vliv na moderní židovské myšlení- poskytl první seznámení se spekulativní filosofií mnoha filosofům haskaly a Maimonides se stal symbolem pro jejich vlastní filosofické snažení- vnesl ve své době racionalismus do židovského učení, jako se o to pokoušeli oni. Ovlivnění byli zejména Moše Mendelssohn, Solomon Maimon, Nachman Krochmal, Samuel David Luzzatto (který oponoval Maimonidovu racionalismu), Hermann Cohen, Achad Ha-Am.

Maimonides měl velký vliv na křesťanské scholastické myšlení- Wiliama z Auvergne, Alberta Magna, Thomase Akvinského, Mistra Eckharta, Duns Scota. Citují ho se jménem, někdy však i anonymně. Maimonides ovlivnil i Barucha Spinozu a G.W.Leibnitze.

Lékař:

První poznatky o medicíně získal Maimonides pravděpodobně u svého otce, ale během sedmi letých pobytu ve Fezu měl příležitost prohloubit své znalosti u známých lékařů. Ve svém pojednání o drogách uvádí, že základní lékařské znalosti získal v Maroku. Názvy drog udává v arabštině, ale i ve španělštině a berberštině. Zřejmě znal arabské překlady řeckých lékařských spisů, stejně jako spisy starších arabských lékařů.

Maimonides také vyučoval medicíně, např. svého syna Abrahama, Josefa ibn Šamuna a Rašida al- Din.

Jako lékař byl vysoce ceněn, o tom svědčí zmínky historiků, např. Ibn Abi Usajbija (1270), který cituje i chvalo zpěv, napsaný vděčným pacientem Saidem b.Sana al-Mulk: „ Galénův um léčil jen tělo, ale Abu-Amramův (= Maimonidův) duši i tělo. Pro své vědění je lékař století, svou moudrostí uzdraví nemoc hlouposti. Kdyby se Luna poddala jeho umění, za úplňku by ji zbavil skvrn, vyléčil z ubývání a při konjunkci oslabení“.

Medicínu rozděluje na preventivní, léčení nemocných a péči o rekonvalescenty, invalidy a staré lidi. Vychází z učení Galénova a Hipokratova. Odmítá důrazně používání kouzel, zaklínání a amuletů a vyjadřuje se proti slepé důvěře v autority. Svě žáky vybízí k pozorování a kritickému hodnocení a zdůrazňuje pokus a zkoumání. Ve svém Pojednání o astmatu uvádí, že lékař je důležitý nejen v nemoci, ale i ve zdraví. Na rozdíl od jiných musí lékař využívat umění, logiku a intuici, a musí umět pochopit i celkové okolnosti, aby si utvořil diagnózu jak podle nich, tak podle specifických potíží.

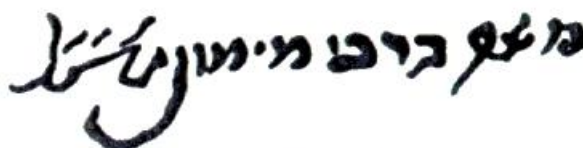
Většina Maimonidových lékařských pojednání byla napsána arabsky v Káhiře v l. 1190- 1204, a dochovala

se. Velká část jich byla přeložena do hebrejštiny a latiny. Nejslavnější a nejvíce citovaná je **Fusul Musa (Aforismy Moše)**, do hebrejštiny přeložena jako Pirkej Moše. Obsahuje množství lékařských aforismů a rozličných informací z Galénových spisů či jeho komentářů k Hipokratovi, i z arabských autorů. Slavný je i Kilab al-Sumum...(O jedech a protijedech), popisující různé příznaky otravy, dodnes cenný, a také Fi Tadbír...(Průvodce dobrým zdravím), sepsaný 1198 pro egyptského sultána, který trpěl stavy deprese, provázenými fyzickými symptomy. Maimonides tu říká, že fyzické zotavení závisí na psychické pohodě a odpočinku. Zdůrazňuje nutnost hygieny v péči o tělo, fyzické cvičení, správné dýchání, rodinu, sexuální život, dietu a uvádí, že ke štěstí člověka přispívají i hudba, poezie, malování a procházky v příjemném prostředí. V již zmíněném Pojednání o astmatu uvádí Maimonides, že bronchiální astma je často následek nervozity; doporučuje dietu a duchovní činnost.

Při formování názoru na duševní blaho člověka se Maimonidovy zkušenosti a znalosti propojují s náboženskými morálními a etickými principy.

Astronom:

Maimonides nenapsal systematickou práci o astronomii, ale v More Nevuchim najdeme plno pasáží, dokazujících jeho znalost astronomie. V Průvodci jsou odkazy na technickou stránku ptolemajovské astronomie. V Mišne Tora popisuje pravidla kalendáře, používaná v době sanhedrinu, pravidla pevného kalendáře i astronomické určení začátku měsíce. R. 1194 napsal dopis rabinům v jižní Francii, v němž se důrazně vyslovuje proti astrologii jako proti pseudovědě, která je pravým opakem skutečné vědy astronomie. Píše tu, že astrologie byla prvním světským předmětem, který studoval a že četl vše, co o tom bylo napsáno v arabštině.

Maimonides

Šabat tento týden začíná v pátek v 15'36, a končí v sobotu v 16'48.

Délka dne je 8 hod 33 min; délka skutečné hodiny činí 33 minuty, východ jitřenky 6'38; doporučený čas ranní modlitby (talit a tfilin) v 6'09 hod; východ slunce v 7'21; polovina dne 11'38; čas odpolední modlitby (mincha gedola) ve 12'08, (mincha ktana 14'07, plag mincha 15'01) západ slunce (škia) 15'54; východ hvězd v 16'31 podle Holešova (jihovýchodní Morava); Čechy + 10 minut; podle kalendáře Kaluach

Šavua tov (שבוע טוב) - dobrý týden – vydává Olam - Společnost Judaica Holešov, Osvobození 1133, www.olam.cz Kontaktní osoba Jiří Richter, e-mail olam@olam.cz tel. 573 396 046